

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО РУХУ

SOCIO-PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF MODERN YOUTH MOVEMENT

У статті проаналізовано особливості сучасного молодіжного руху. Диференційовано поняття організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об'єднання, та неформального молодіжного об'єднання. Визначено основні соціально-психологічні детермінанти сучасного молодіжного руху.

Ключові слова: молодіжний рух, неформальні молодіжні об'єднання, соціально-психологічні детермінанти, самоідентифікація, самовираження, самовизначення.

В статье проведен анализ особенностей современного молодёжного движения. Дифференцированы понятия организованной молодежи, которая юридически оформлена в общественные объединения, и неформальных молодёжных объединений. Определены основные социально-психологические

детерминанты современного молодёжного движения.

Ключевые слова: молодёжное движение, неформальные молодёжные объединения, социально-психологические детерминанты, самоидентификация, самовыражение, самоопределение.

The analysis of the characteristics of modern youth movement is provided in the article. The concept of youth's organization, which is legally framed in associations and informal youth associations are differentiated. The main socio-psychological determinants of youth's modern movement are identified.

Key words: youth's movement, informal youth associations, sociological and psychological determinants, self-identity, self-expression, self-determination.

УДК 316.6.:061.213(477)

Коса Н.С.,

к. психол. н., старший викладач

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбувається процес становлення громадянського суспільства, яке є необхідною передумовою і запорукою розвитку країни. Здійснення ефективної державної соціально-гуманітарної політики практично неможливо без активної участі в її реалізації молодіжних об'єднань. Молодіжні об'єднання є необхідною ланкою самоідентифікації, самореалізації особистості, соціалізації молоді, набуття нею організаційної культури, вміння керувати і працювати під керівництвом, що в кінцевому рахунку сприяє становленню правової держави і громадянського суспільства та водночас самовираженню та саморозвитку підростаючого покоління.

Ступінь дослідження молодіжного ресурсу виявляє недостатність наукових напрацювань саме в аспекті комплексних підходів щодо аналізу молодіжних об'єднань як організованої частини молодіжного руху. Основною формою вияву соціальної активності молодого покоління та найефективнішим чинником взаємодії молоді з державою є молодіжний рух, дослідження якого в науковому та прикладному значенні виступає умовою забезпечення ефективного функціонування держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань розвитку молодіжних громадських організацій та молодіжного руху загалом присвячені праці В. Бебика, К. Балабанова, М. Головатого,

Ю. Криворучка, О. Кулініча, О. Лозовицького, Ю. Павленка, М. Перепелиці, Ю. Поліщука, В. Ребкала, Н. Черниш, О. Чернецького, О. Яременка, Я. Яроша та ін. [1].

Аналізу формування і розвитку молодіжного руху в Україні присвятили свої праці Т. Голобуцька, О. Голобуцький, І. Коляка, Д. Кравченко, В. Кулик, І. Мартинюк, Я. Немирівський, В. Леник та ін. [2].

Разом з тим, незважаючи на численні наукові напрацювання в цій сфері, на сьогодні залишаються недостатньо розкритими і вимагають подальших науково-теоретичних розробок питання комплексного підходу до аналізу та оцінки детермінант сучасного молодіжного руху, обґрунтування потреб молодіжного середовища, можливостей впливу на ефективне формування та реалізацію державної політики України.

Постановка завдання. На основі вищесказаного можна сформулювати основне завдання дослідження, яке полягає в здійсненні системного теоретичного вивчення соціально-психологічних детермінант сучасного молодіжного руху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси переходу від тоталітаризму до плюралістичної демократії, розвитку ринкових відносин, трансформації соціальних структур суспільства, посилення процесів соціальної диференціації створюють оптимальні умови для

виникнення в середовищі молоді широкого спектру найрізноманітніших громадсько-політичних рухів, організацій, об'єднань та неформальних ініціатив.

В українському суспільстві тривають процеси подальшої соціальної диференціації та виокремлення політико-економічних та культурних інтересів конкретних соціальних верств та соціально-демографічних груп населення. Відповідно, паралельно з цим процесом відбувається активне формування і трансформація молодіжного руху України в його організованій та неформальній формі.

Однією із суттєвих складових демократичного трансформування українського суспільства є його поступова структуризація і пов'язані із цим самоідентифікація, самоусвідомлення людей як членів певної вирізненої групи, здобуття можливостей та навичок висловлювати властиві їм окремі інтереси на загальнонаціональному рівні, спрямовувати вимоги щодо задоволення їхніх потреб у легальні, конституційні русла.

Жити в суспільстві і бути відірваним від нього, одноосібно досягнути та реалізувати свої потреби, самовиражатись та самореалізовуватись є значно важче чи навіть просто неможливо. Очевидно, що для реалізації цих цілей молодь формує об'єднання [3, с. 249].

Однак, як вважають дослідники в галузі сучасної педагогіки та психології (наприклад, К. А. Абульханова-Славська [4], Є. В. Зінченко [5], І. П. Шкуратова [6], А. Ф. Яфальян [7] та ін.), без прояву людиною себе, без її самовираження немає і не може бути особистості. Вони підкреслюють залежність життя кожного з нас від самовираження, від способів, які ми для цього обираємо. Особливо це важливо, коли йдеться про підростаюче покоління. Адже саме ці люди складають прогресивну частину нашого суспільства, закладають підвалини майбутнього нашої країни.

Так, К. А. Абульханова-Славська вважає, що самореалізація можлива лише тоді, коли пізнання людиною своїх здібностей вже закінчено, повністю сформований образ Я і є особистісна готовність забезпечити всю сукупність зовнішніх умов самореалізації. При цьому в особистості виникає необхідність будувати сукупність своїх зовнішніх взаємодій зі світом, яка і називається самореалізацією. Якщо ж ці умови не дотримуються, ми спостері-

гаємо процес не самореалізації, а самовираження. Самовираження часто знаходиться на стадії виключно зовнішнього, показного «вираження» самого себе, коли демонструвати ще нічого. Таке самовираження у дорослої людини стає ознакою «дорослого інфантилізму» [4].

Самовираження передбачає самоорганізацію діяльності. Її можна визначити як діяльність, у якій має місце взаємодія самоорганізації поведінки і зовнішнього впливу на цю діяльність з боку ситуації, обставин, інших людей.

Самоорганізація дозволяє бути до певної міри автономним, незалежним, відкриває можливості для самореалізації [7].

У зарубіжній психології проблема самовираження особистості вивчається через два феномена: саморозкриття, під яким розуміється повідомлення інформації про себе іншим людям, і самопрезентації, що полягає в цілеспрямованому створенні певного враження про себе в очах оточуючих.

У літературі виділяють різні функції самовираження, що показують важливість і необхідність його здійснення в різних ситуаціях міжособистісного спілкування. У найбільш повному вигляді система функцій самовираження представлена в дослідженні І. П. Шкуратової [6], яка вказує що:

1. Екзистенціальна функція полягає в тому, що, посилаючи інформацію про свою особистість, людина стверджує факт свого існування і претендує на те, щоб оточуючі включали його в соціальну взаємодію.

2. Адаптивна функція проявляється в тому, що самовираження, в першу чергу, спрямовано на включення конкретної людини в складну соціальну систему, оскільки людина діє як виконавець великого числа соціальних ролей, які йому надає суспільство.

3. Комунікативна функція є генетично вихідною, оскільки вся інформація, що посилається особистістю, адресована іншим людям (встановлення контакту).

4. Ідентифікаційна функція – в тому, що самовираження особистості спрямовано на відображення її приналежності до певних соціальних груп або до психологічних типів. Це дозволяє аудиторії відразу впізнавати особистість як представника певної соціальної спільноти.

5. Функція регуляції міжособистісних відносин заснована на тому, що кількість інформації, її зміст, періодичність, взаємність, призводить до певного характеру міжособистісних відносин.

6. Перетворювальна функція – в тому, що самовираження однієї особистості викликає певні зміни в тих людях, які стали адресатами отриманої інформації.

7. Функція саморегуляції обумовлена тим, що самовираження служить засобом узгодження Я-концепції особистості та її поведінки.

8. Функція самовтілення пов'язана з тим, що, висловлюючи себе в спілкуванні з іншими людьми, людина створює в їхній свідомості образ себе, який існує незалежно від його земного існування.

Таким чином, самовираження детермінує такі процеси у членів молодіжних об'єднань, як комунікація, адаптація, саморегуляція, самоідентифікація, самовтілення та ін.

Для адекватного самовираження молодій людині необхідно ідентифікувати себе у певній сфері суспільного життя як повноцінного її члена. Основоположними точками є три базисні форми самоідентифікації людини, а саме:

- форма індивідуальної самоідентифікації людини як усвідомлення і конституювання індивідом себе як суб'єкта життєдіяльності, здатного оволодіти предметно розгорнутим багатством людського світу;

- форма суспільної самоідентифікації людини як усвідомлення і конституювання індивідом себе як представника соціуму, належність до якого створює та оптимізує необхідні зовнішні умови, котрі зумовлюють імовірність оволодіння предметно розгорнутим багатством людського світу;

- форма громадянської самоідентифікації людини як усвідомлення і конституювання індивідом себе як представника держави, яка виступає гарантом збереження й оптимізації умов, що визначають можливість та ймовірність оволодіння предметно розгорнутим багатством людського світу [9, с. 35].

Виникнення молодіжної організації є наслідком природного прагнення людини до об'єднання з іншими, творення стійких форм взаємодії з ними. Найважливіша причина вступу до групи – прагнення до певної спільноти, де можна отримати взаємодопомогу, взаємозахист, тісне спілкування за спільними інтересами.

Вивчаючи молодіжний рух, необхідно враховувати, що він є непростим соціальним явищем і, як мінімум, складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об'єднання, та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи, «молодіжної субкультури» які взаємно доповнюються.

І хоча, за даними фахівців, лише 2–3 % української молоді перебуває в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях, а натомість понад 25 % знайшли місце у неформальних об'єднаннях, але найбільш дієву частину молодіжного руху складають громадські об'єднання молоді, які зареєстровані та діють відповідно до чинного законодавства і в тісній взаємодії з державними органами і, в першу чергу, прагнуть вирішувати важливі соціальні проблеми молодих людей, сприяють їх соціалізації у відповідних соціально-економічних умовах розвитку суспільства, його політичної системи, традицій, культури – тобто всього, що відрізняє наше суспільство від інших [10].

Визначальною рисою сучасного молодіжного руху України є його демократичність за характером створення та діяльності: переважна більшість молодіжних і дитячих об'єднань сформована власне молоддю. Демократичність забезпечується ще й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення юначих об'єднань (за винятком деструктивних, кримінального характеру).

Неформальне об'єднання – добровільне самодіяльне громадське формування, яке виникає переважно з ініціативи «знизу», діє в інтересах своїх членів незалежно від мети й характеру об'єднання. Ними можуть бути і невеликі групи, і великі об'єднання, і широкі громадські рухи [11].

Д.І. Фельдштейн виділив декілька причин появи неформальних об'єднань: відсутність організованого виходу молодих людей на реальні справи суспільства, низька культура офіційно діючих установ, створених для роботи з молоддю, особливості вікового розвитку особистості, переживання підлітками буденності життя, орієнтація на однолітків [12].

У науковій літературі використовують різні типології та класифікації молодіжних груп і об'єднань, але всі вони достатньо умовні. До однієї з найбільш розгалу-

жених класифікацій належить така [13]:

До групи конструктивних інноваційних об'єднань належать:

- велика частина професійних та навколопрофесійні (педагогічні, технічні і т. п. організації);
- деякі політичні об'єднання (насамперед радикальні ліберали і екологи з числа нових лівих);
- більша частина культурних;
- окремі ігрові організації.

До групи конструктивних компенсаційних об'єднань належать:

- земляцтва (в тому разі, якщо вони не криміналізовані);
- релігійні структури (крім сатанинських і тоталітарних сект);
- деякі політичні, якщо вони служать «відстійником» для певних настроїв і не представляють очевидною соціальної небезпеки (частина нових лівих, «одномірні» групи тощо);
- більша частина спортивних та ігрових співтовариств;
- гендерні та деякі професійні організації.

До групи деструктивних об'єднань належать:

- кримінальні групи;
- сатанинські і тоталітарні секти;
- терористичні і радикальні політичні партії та групи, що проповідують класову чи національну ворожнечу.

Нарешті, соціально нейтральними можна назвати:

- деякі організації, пов'язані з екстремальним спортом;
- ігрові на кшталт Мафії;
- окремі навколопрофесійні об'єднання хіромантів або астрологів.

Отже, запропонована класифікація підкреслює складність відносин об'єднань молоді та підлітків із суспільством, виділяє в якості однієї з основних функцій компенсації. Іншими словами, постулюється жорсткий зв'язок формальних та неформальних груп у житті підлітка.

Якщо говорити про компенсацію як основну функцію, то важливо зрозуміти, що, власне, компенсується. У даній логіці передбачається, що компенсується недостатня задоволеність стосунками у формальних групах.

І. Сундієв пропонує так класифікувати молодіжні об'єднання [14]:

- групи агресивної самодіяльності (спортивні фанати, екстремістські неонацистські групи лівого толку: ремонтники,

любери, консерватори, контролери, законники, чистильники, комісари; екстремістські неонацистські групи правого толку: неонацисти);

- групи епатажної самодіяльності (епатаж – скандальна вихідка, поведінка, яка порушує загальноприйняті норми. Сюди належать: панки, мажори (псевдоамериканці, псевдонімці), рокери, попери);

- групи культурної самодіяльності (бітломани, ньювейщики, рокабілі і мракобілі, хардрокери, металісти, лохи, брейкери, хіпі, хакери);

- групи економічної самодіяльності (кооперативно-підприємницькі організації);

- групи соціальної самодіяльності (екологи, групи милосердя);

- групи політичної самодіяльності (неформальні групи на підтримку політичних рухів та партій).

Найбільшої уваги потребують асоціальні неформальні групи, тому слід дослідити етапи їх зародження. Зародження таких груп відбувається не відразу, а існує декілька можливих причин:

- деформації у сімейних відносинах, недоліки у навчально-виховній сфері навчальних закладів;

- порушення нормальної взаємодії підлітків із соціальним середовищем, поява перших форм дезадаптації та девіації, відсутність твердих поглядів та переконань;

- перенесення комунікативної активності підлітків у сферу вільного часу, яке носить пошуковий характер, і у зв'язку із цим збільшення у них неформальної, стихійної неорганізованої асоціальної діяльності та відносин;

- відчуження підлітків від первинних соціально-корисних груп (сім'ї, класу);

- поява в рамках соціально-корисних груп перших ознак асоціальної групи, яка виражається в аморальних поглядах, нормах та цінностях, які вступають у протиріччя з установками офіційної організації;

- наявність поза межами соціально-корисних груп асоціально відмежованих осіб, які схильні до антисуспільної поведінки [14].

Основою неформальності є, насамперед, психологічні і соціальні чинники.

До психологічних чинників належать такі:

- намагання підлітків, молоді бути самими собою (часто невміле і невдале);
- пошук чогось незвичайного;
- механізми зараження і наслідування;

- інстинкт натовпу;
- суперництво з конкурентами, опонентами і навіть ворогами (ними можуть бути хто завгодно).

Основними соціальними чинниками, що сприяють виникненню неформальних груп, є такі:

- неможливість самореалізації в сім'ї, школі, ВНЗ чи формальних громадських організаціях;
- відсутність взаєморозуміння, розбіжності в поглядах із батьками, учителями;
- намагання потрапити в середовище однодумців;
- намагання втекти від самотності, нагледу батьків, учителів.

Усі неформальні колективи мають спільні ознаки, зокрема відсутність офіційного статусу, програми діяльності, слабо виражена внутрішня структура, розважально-рекреативна спрямованість, протидія змінам. У таких групах іноді дуже складно визначити лідера.

Проте, незважаючи на спільність ознак, неформальні групи та об'єднання не однорідні, відрізняються соціальною чи політичною спрямованістю, організаційною структурою, масштабами діяльності, мають різні історичні витоки [15].

Суспільно-політичні події, які відбувалися протягом останнього десятиріччя, показали, що у перших рядах найбільш активної частини населення, яка виступала за демократизацію виборчого процесу в Україні, євроінтеграцію, відстоювання національних та державних інтересів опинилась саме молодь. Усвідомлені бажання молодих людей сприяти демократичному розвитку України та використання шансу стати активним суб'єктом соціальних перетворень спростовують вже досить сталу думку про те, що причиною відсутності у молоді інтересу до участі в роботі громадських організацій є неусвідомлення тих інтересів, які молодь повинна нібито відстоювати, або невіра у здатність реально впливати на соціальні процеси, які відбуваються, та змінити соціальні відносини, що склалися в суспільстві [16].

Висновки. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Сучасний молодіжний рух є непростим соціальним явищем і складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об'єднання, та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи,

«молодіжної субкультури», які взаємно доповнюються.

Основними соціально-психологічними детермінантами молодіжного руху є самоідентифікація, самовираження та самореалізація, які обумовлені соціальним середовищем – витікають з умов життя молоді і виникають у процесі їхньої діяльності, відношень і спілкування та виконують екзистенційне, адаптивне, комунікативне, компенсаторне, ідентифікаційне, регулятивне, перетворювальне та саморегулятивне функціональне навантаження.

Пріоритетним завданням на сучасному етапі державотворення повинно стати посилення уваги до молодіжного руху з боку державної влади, спрямування спільних зусиль на розкриття і втілення потенціалу молоді в процесі формування й розвитку державної політики країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Електронний ресурс. Режим доступу: http://socionet.narod.ru/borya/soc_23.html
2. Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію державної політики України : дис... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Марина Володимирівна Канавець ; Національна академія держ. управління при Президенті України. – К., 2009.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула – К. : Академія, 2000 – 542 с.
4. Абульханова-Славская К. А. Социально-психологические аспекты активности личности / К. А. Абульханова-Славская // Социально-психологические проблемы производственного коллектива. – М., 1983. – С. 7–21.
5. Зинченко Е. В. Самораскрытие и его обусловленность социально-психологическими и личностными факторами : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / Е. В. Зинченко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 23 с.
6. Шкуратова И. П. Самовыражение личности в общении / И. П. Шкуратова // Психология личности / под ред. П. Н. Ермакова и В. А. Лабунской. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 241–265.
7. Яфальян А. Ф. Школа самовыражения: книга для педагогов и родителей по развитию, оздоровлению и взрослению детей / А. Ф. Яфальян. – М.: Феникс, 2011. – 320 с.
8. Омельченко Е. А. Самовыражение и культура самовыражения педагогов и студентов педагогических ВУЗов / Е. А. Омельченко // Теория и практика образования в современном мире: материалы II междунар. науч. конф. (Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г.). – СПб.: Реноме, 2012. – С. 11–14.
9. Розпутенко І. В. Практичні рекомендації щодо використання економічного аналізу в процесі реалізації соціально-гуманітарної політики в

Україні (2005-2010 рр.) : метод. рек. / [І. В. Розпутенко, Л. В. Ільченко-Сюйва, О. І. Кілієвич та ін.] ; за заг. ред. І. В. Розпутенка. – К.: НАДУ, 2009. – 96 с.

10. Інформаційно-аналітична довідка про результати діяльності Міністерства юстиції та його територіальних органів з питань легалізації об'єднань громадян, інших громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drсу.gov.ua/show/1287>

11. Неформальні молодіжні спільноти Санкт-Петербурга: теорія, практика, методи профілактики екстремізму / під ред. О. О. Козлова, В. А. Канаян. – Спб, 2008.

12. Фельдштейн Д. І. Недоліки виховного процесу і поява неформальних молодіжних об'єднань / Д. І. Фельдштейн // Психологічні особливості само-

діяльних підлітково-юнацьких груп. – М., 1990, С. 12–13.

13. Современная идеологическая борьба : словарь / [общ. ред. Н. В. Шишлин]. – М.: Политиздат, 1988 – 434 с.

14. Шаповалова Т. Г. Гендерне виховання підростаючого покоління / Т. Г. Шаповалова // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К., 2002. – Вип. 28. – С. 157–161.

15. Теорія і методика роботи з дітьми та молодіжними організаціями України («Академія») / О. В. Лісовець. – Академія, 2011. – 256 с.

16. Барабаш В. В. Інституціоналізація сучасного молодіжного руху України: тенденції та проблеми : автореф. дис... канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» ; Національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2005. – 18 с.